DOI: https://doi.org/10.31392/NZ-npu-148.2020.13
УДК 343.627:[343.226+351.764]

Мельничук В. О.

МІЖНАРОДНЕ І НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ДИТИНИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Сексуальне насильство щодо дітей – це одна зі сфер особливо небезпечної злочинної діяльності та порушень прав дитини. Тому ця проблема потребує постійного відслідковування та всебічного вивчення як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У статті розглянуто міжнародні та національні документи, які регламентують законодавство відносно злочинів, пов'язаних з насильством щодо дітей, зокрема сексуальним насильством. Охарактеризовано засади правових принципів та стандартів, якими мають керуватися науковці та практики, що стосуються дітей і містять шляхи попередження насильства та заходи щодо захисту всіх дітей від усіх форм насильства. Означено економічні, соціальні та культурні права, згідно з яким діти мають бути захищені від економічної і соціальної експлуатації. Проаналізовано міжнародне і національне законодавство та стандарти захисту дитини в розрізі сексуального насильства щодо дітей. Наголошено, що сексуальне насильство щодо дітей є однією зі сфер особливо небезпечної злочинної діяльності та порушенням прав дитини. Наголошено на необхідності відслідковування таких злочинів на усіх рівнях та обов'язкового покарання кривдників дітей. Визначено, що боротьба із сексуальним насильством щодо дітей повинна вестися як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Прийняття за останні півстоліття ряду міжнародних документів, що регламентують законодавство відносно злочинів, пов'язаних з сексуальним насильством щодо дітей, значно просунуло справу боротьби із цими злочинами у багатьох країнах світах, зокрема – і в Україні. Нашою державною було ратифіковано найголовніші міжнародні документи у сфері злочинів, пов'язаних з сексуальним насильством щодо дітей, а також прийнято відповідні національні нормативно-правові акти.

Ключові слова: *насильство, види насильства, сексуальне насильство, дитина, дискримінація, секс-індустрія, жорстоке поводження з дітьми, права дитини, міжнародне законодавство, національне законодавство, Міжнародний біль з прав людини, Конвенція, Факультативний протокол.*

Кожна дитина має право на фізичну та особисту недоторканість та захист від усіх форм насильства. Діти мають повне право користуватися усіма правами, що їх гарантують різноманітні міжнародні угоди з прав людини, які походять із Загальної декларації прав людини. Діти також мають право на захист, яке закріплено в міжнародних правових документах, пов'язаних з міжнародним кримінальним, гуманітарним та трудовим правом. З моменту прийняття Загальної декларації прав людини 1948 року було ухвалено понад 60 міжнародних угод, що стосувалися боротьби з рабством, провадження правосуддя, статусу біженців та меншин, а також прав людини. Усі вони ґрунтуються на концепціях недопущення дискримінації, рівності та визнання гідності кожної особистості, як це визначається в Загальній декларації. Кожен такий документ також встановлює, що правами, перерахованими у ньому,

наділені абсолютно всі люди, в тому числі діти, на засадах рівності.

Таким чином, діти володіють правами і є суб'єктами процедур, встановлених Міжнародним білем з прав людини, який складається з Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Діти також володіють правами та засобами захисту, встановленими спеціальними угодами, зокрема тими, що спрямовані на ліквідацію расової дискримінації, дискримінації проти жінок, попередження тортур, забезпечення прав робітників-мігрантів та членів їхніх родин.

Міжнародні документи містять положення, що передбачають особливий захист для дітей. Наприклад, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права містить положення, згідно з яким діти мають бути захищені від економічної і соціальної експлуатації. Застосування їх праці в галузі, шкідливій для їх моральності і здоров'я чи небезпечній для життя або такій, що може завдати шкоди їх нормальному розвитку, повинно заборонятися законом. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права чітко забороняє смертний вирок за злочини, вчинені особами, молодшими за вісімнадцять років. Пакт також містить положення, що регулюють належне поводження з обвинуваченими неповнолітніми, зокрема обвинувачені неповнолітні відокремлюються від повнолітніх/дорослих порушників чи обвинувачених.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок є повністю застосовною до дівчат, молодших 18 років. Стаття 16.2 цієї Конвенції встановлює, що заручини і шлюб дитини не мають юридичної сили, і держави повинні вживати всіх необхідних заходів включаючи законодавчі, з метою визначення мінімального шлюбного віку та обов'язкової реєстрації шлюбів в актах громадянського стану.

Існуючий захист, забезпечений міжнародним законодавством з прав людини, розшириться з доробком міжнародних договорів, що стосуються дітей, зникнення їх та інвалідності. Особливі положення стосовно прав дітей з особливими потребами, в тому числі зобов'язання держав долати насильство щодо них, включені в Конвенцію про права осіб з особливими потребами.

Реалізація кожного з цих семи ключових документів з прав людини, які сьогодні мають юридичну силу, відстежується Експертним комітетом, який застосовує різноманітні процедури. Факультативний протокол до Конвенції проти тортур та інших жорстких нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання встановлює систему відвідування місць позбавлення волі в усіх країнах, які приєдналися до цієї угоди.

Усі органи, ухвалюючи угоду, у своїх оглядах, звітах і у рішеннях стосовно петицій підтвердили зобов'язання держав вживати особливих заходів для ліквідації та реагування на прояви насильства щодо дітей. Деякі органи також прийняли Загальні зауваження чи рекомендації, які визначають зобов'язання держав вирішувати проблеми насильства щодо дітей. Загальне зауваження щодо права на освіту, підготовлене Комітетом ООН з економічних, соціальних і культурних прав, встановлює, що тілесні покарання

в освітніх установах є несумісними з міжнародним правом та відчуттям гідності людини. Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок ухвалив загальні рекомендації стосовно зобов'язань держав в рамках Конвенції щодо операцій на жіночих статевих органах, що калічать, а також дві загальні рекомендації про гендерне насильство щодо жінок.

Сексуальне насильство – це найстрашніша форма жорстокого поводження з дітьми. За даними ЮНІСЕФ, щороку близько двох мільйонів дітей втягуються в "секс-індустрію". В Інтернеті розміщено більше мільйона зображень 10-20 тисяч дітей, що піддаються сексуальному насильству. З цих 10-20 тисяч дітей упізнаються лише кілька сотень. Інші залишаються ніким не упізнаними, нікому не потрібними і, швидше за все, продовжують піддаватися насильству.

Загальної статистики стосовно сексуального насильства щодо дітей у світі немає, також добре відомо, що число випадків сексуального насильства, які доводяться до відома поліції й соціальних служб, суттєво відрізняється від реального. Крім того, психологи відзначають, що дітям, як правило, дуже важко розповідати іншим, що вони стали жертвою сексуального насильства, тому що таке насильство найчастіше здійснюється кимось із їх найближчого, сімейного оточення або тому, що вони не відчувають себе в безпеці.

У світі за даними ВООЗ, близько 150 мільйонів дівчаток і 73 мільйони хлопчиків у віці до 18 років піддавалися сексуальному насильству та експлуатації. Кожного року від 133 до 275 мільйонів дітей стають свідками епізодів агресивної поведінки між батьками.

У більшості випадків таке сексуальне насильство скоюють члени родини або інші особи, які мешкають спільно або часто відвідують сім'ю дитини. Зазвичай, ці люди користуються довірою дітей і часто виконують обов'язки піклувальників.

Аналіз епідеміологічних досліджень, проведених у 21 країні (здебільшого це країни з середнім та високим рівнем доходів), показав, що принаймні 7% жінок (аж до 36%) і 3% чоловіків (аж до 29%) зазнали сексуального насильства у своєму дитинстві. Згідно з цими дослідженнями, від 14% до 56% сексуальних домагань до дівчаток та до 25% випадків такого насильства щодо хлопчиків чинилися родичами, вітчимами чи мачухами. У багатьох місцевостях дорослі багато говорять про ризики сексуального насильства, з яким можуть стикнутися їхні діти в школах та в громаді, однак батьки практично не говорять про ризики сексуального зловживання всередині родини. Сором, таємничість та заперечення домашнього сексуального насильства щодо дітей "сприяє" поширенню культури замовчування. За таких умов діти не можуть говорити про сексуальні домагання, яких вони зазнали, дорослі не говорять про ризики сексуального насильства в домі, а інші дорослі не знають, що робити чи казати, коли вони підозрюють, що хтось, кого вони знають, чинить сексуальне насильство щодо їхніх дітей.

Більшість дітей не заявляють про факти сексуального насильства, якого вони зазнають вдома, тому що вони бояться того, що може статися з ними та

з їхніми родинами; вони думають, що їхні родини будуть зганьблені, що їх виженуть з дому або ніхто їм не повірить. Дорослі також можуть не повідомляти про такі порушення.

У громадах та родинах з жорсткими нормами мужності, жіночості чи родинної честі, хлопчиків, які викриватимуть сексуальне насильство, вважатимуть слабкими та слабодухими, а дівчаток можуть самих звинуватити в тому що сталося, побити, а іноді навіть вбити. Як дівчатка, так і хлопчики є уразливими до сексуального насильства, однак порівняння міжнародних досліджень вказує, що показники сексуального насильства щодо дівчаток зазвичай є вищими, ніж щодо хлопчиків.

Приблизно оцінити масштаби проблеми можна за кількістю повідомлень у правоохоронні органи. Щороку міжнародна організація United Nations Office on Drugs and Crime доповідає про сексуальне насильство у світі, окремо вказуючи цифри по кожній країні. Останні відомості про Україну датуються 2010 роком і за весь 2010 рік було зареєстровано 1348 справ про сексуальне насильство, зокрема й над дітьми.

На сайті Державного комітету статистики України найсвіжіша інформація така: у період з січня по листопад 2015 року в Україні було зареєстровано понад 514 тисяч кримінальних справ, з них 243 тисячі крадіжок, 41 тисяча випадків шахрайства, 19,5 тисяч пограбувань, 3 тисячі розбоїв, по 2 тисячі справ про хабарництво та вбивство, і 305 справ за статтею про зґвалтування чи спробу зґвалтування.

Для порівняння у США, де 63% випадків сексуального насильства не доходить до поліції, за 2013 рік зафіксовано 84 376 кримінальних справ тільки про зґвалтування і спроби зґвалтування, а за статистикою щорічно відбувається близько 293 тисячі випадків сексуального насильства.

За даними Національної поліції в Україні за 2017 рік зареєстрували понад 4300 кримінальних проваджень, у яких діти – жертви сексуального насильства.

Проблема сексуального насильства щодо дітей є комплексною і має вирішуватися всіма країнами. На сьогоднішній день існує ряд міжнародних та вітчизняних законів і стандартів щодо злочинів, пов'язаних з сексуальним насильством над дітьми. У першу чергу, це документи Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, дво- і багатосторонні угоди між державами, а також чинне законодавство України.

Питання міжнародного та вітчизняного правового захисту дітей, що стали жертвами сексуального насильства, досліджували: М. Ю. Буряк, Н. О. Зінов'єва, М. О. Ковальова, К. Б. Левченко, Н. Ф. Михайлова, Ю. С. Нагачевська, Н. В. Плахотнюк, Т. Я. Сафонова, Ю. П. Смирнов та ін. І більшість з них наголошують на необхідності якнайретельнішого відслідковування таких злочинів на усіх рівнях та обов'язкового покарання кривдників дітей.

Метою статті є огляд міжнародних та вітчизняних законів і стандартів захисту дітей від усіх видів насильства, зокрема і сексуального насильства.

Головний документ у сфері захисту прав дітей, зокрема у питаннях

сексуального насильства, – це Конвенція ООН про права дитини (далі – КПД), яка набула законної сили 2 вересня 1990 року, була прийнята й ратифікована майже усіма країнами світу. Вона захищає дітей від усіх форм сексуальної експлуатації й спокуси, викрадення, торгівлі й контрабанди, будь-яких форм експлуатації, жорстокого або нелюдського поводження. У відповідні положення КПД, у тому числі в статті 1, 11, 21 й 32-37, закладені широкі та ємні формулювання [4].

Хоча права дітей захищені цілою низкою загальних міжнародних угод з прав людини та іншими міжнародними документами, на перших етапах існування Організації Об'єднаних Націй міжнародне співтовариство визнало за необхідне створити окремий механізм захисту людських прав дитини. У 1959 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію прав дитини, яка встановлювала 10 головних принципів, що не мають сили закону, спрямованих на забезпечення захисту дітей.

Конвенція, яка чітко зазначає, що дитина користується загальними правами людини і визнає дитину окремою юридичною особою з усіма відповідними правами і обов'язками, є найпоширенішим документом з прав людини в світі: КПД була ратифікована і прийнята 192 державами. Її 42 самостійні статті встановлюють громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права, сформульовані таким чином, щоб у найкращий спосіб задовольняти особливі потреби дитини (за визначенням КПД дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше) [2].

Різні статті КПД затверджують права дітей на фізичну та особисту цілісність та встановлюють високі стандарти захисту. Стаття 19 вимагає від держав, які прийняли Конвенцію, "вживати всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину". Широта цього зобов'язання підкреслюється Комітетом з прав дитини ООН [4].

Статті 32 та 36 встановлюють і закріплюють законне право дитини на захист від різних форм експлуатації, зокрема: "не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними" (стаття 33); від "усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень", включаючи проституцію та порнографію (стаття 34); від викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди (стаття 35) [4].

КПД доповнено двома Факультативними протоколами, які були прийняті у 2000 році. Протоколи містять деталізований опис захисту дітей від окремих форм насильства. Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії визначає такі порушення. Документ вимагає від держав визнати таку діяльність протизаконною, а також вимагає, щоб будь-яка участь у таких діяннях, включаючи сприяння та співучасть каралися належними мірами покарання, виходячи зі ступеня їхньої тяжкості.

Крім того, Протокол вимагає від держав закриття приміщень, що використовувалися для дитячої проституції та порнографії, а також вилучення та конфіскацію матеріалів, засобів та іншого обладнання, що використовувалося для цієї діяльності.

За визначенням Комітету з прав дитини, статті 2, 3, 6 та 12 містять загальні принципи. Відповідно до статті 2, всі права, передбачені Конвенцією, закріплюються за кожною дитиною без будь-якої дискримінації, а держави повинні вжити всіх необхідних заходів щодо забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації.

Що стосується сексуального насильства та сексуальної експлуатації дітей, то єдиним універсальним міжнародним договором, конкретно присвяченим цій темі, є Факультативний протокол до КПД, який набрав законної сили 08 січня 2002 року. Протокол вводить кримінальну відповідальність за діяння, пов'язані із сексуальним насильством нам дітьми, торгівлею дітьми, дитячою проституцією й дитячою порнографією, включаючи замах на здійснення цих діянь, співучасть та участь у них. У Протоколі передбачається право жертв на звернення за компенсацією. Цей протокол сприяє зміцненню міжнародного співробітництва й допомозі, а також прийняттю екстериторіального законодавства у сфері сексуального насилля та сексуальної експлуатації дітей [5].

Стаття 7 Європейської соціальної хартії (була прийнята Радою Європи у 1961 році) передбачає, що діти й підлітки мають право на спеціальний захист від небезпеки фізичного (в тому числі сексуального) й морального насильства, якому вони піддаються. У статті 17 зазначено, що уряди приймають всі належні й необхідні заходи, покликані захищати дітей і підлітків від бездоглядності, насильства й експлуатації (в тому числі сексуальних) [6].

У 2001 році Комітет міністрів Ради Європи прийняв рекомендацію про захист дітей від сексуального насильства та експлуатації. Там дотримується заклик до введення кримінальної відповідальності за сексуальне насильство, а також діяння, прирівнювані до сексуальної експлуатації дітей, зокрема, за дитячу проституцію, дитячу порнографію й торгівлю дітьми із сексуальними цілями. Також зазначено, що держави повинні передбачати особливі заходи у відношенні дітей – жертв сексуального насильства та сексуальної експлуатації в період судового розгляду.

У 2003 році Рада Європейського союзу прийняла Рамкове рішення про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей і дитячою порнографією (2004/68/JHA), відповідно до якого держави-члени зобов'язані ввести кримінальну відповідальність за певні діяння та встановити мінімальний рівень максимальних покарань, призначуваних за них. Злочини, пов'язані із сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією, стосуються проституції й використання сили або погрози сили, або зловживання довірою або владою для статевих зносин.

25 жовтня 2007 року була прийнята Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Метою цієї Конвенції визнано:

a) запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьба із цими явищами;

b) захист прав дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального насильства;

c) сприяння національному та міжнародному співробітництву в боротьбі із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством стосовно дітей [7].

Цією ж Конвенцією встановлюються міжнародні стандарти у сфері попередження й боротьби з будь-якими проявами сексуального насильства стосовно дітей, захисту прав дітей – жертв сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Конвенція включає тверді вимоги відносно осіб, що вчинили або мають намір вчинити проти дітей злочини сексуального характеру, пов'язані в тому числі з дитячою проституцією, дитячою порнографією, участю дитини в порнографічних виставах, спокушанням дітей, їх домаганням із сексуальною метою [7].

Захист, що гарантується дітям положеннями з прав людини, діє повсякчас. Водночас, Римський Статут Міжнародного кримінального суду, чотири Женевських конвенції 1949 року та два Додаткових протоколи до них, прийняті у 1977 році, створюють ключові юридичні засади правового захисту дітей, особливо дівчаток: принципи забороняють примусове заміжжя, сексуальну експлуатацію, примусову працю, вербування та використання дітей під час військових дій.

Міжнародні правові засади поширення та захисту прав людини і стандартів стосовно протидії насильству щодо дітей, зміцнюються завдяки договорам, які приймаються на регіональному рівні, наприклад, Радою Європи, Європейським Союзом, Організацією американських держав, Африканським союзом. Особливо вагомим регіональним документом є Африканська хартія прав дитини та Африканський протокол з прав жінок, які були прийняті в 2004 році. Ці договори містять положення, спрямовані на ліквідацію шкідливих традиційних практик (наприклад, операцій на жіночих статевих органах, що калічать, скарифікації), медикалізацію таких шкідливих практик та встановлення мінімального шлюбного віку на рівні 18 років.

Приєднавшись до міжнародних та регіональних договорів, держави приймають на себе юридичні/законні зобов'язання поважати, захищати та виконувати права, які вони визнають. Від держав вимагається утримуватися від втручання у користування правами, захищати людей від насильства з боку недержавних суб'єктів, та вживати заходи для забезпечення виконання прав людини.

Таким чином, міжнародне право створює потужні, комплексні юридичні засади, які вимагають багатоаспектних дій у відповідь. Такі дії відрізнятимуться залежно від форми насильства та середовища, де воно відбувається. Зокрема, такі дії можуть включати заходи системи громадського здоров'я, спрямовані на попередження; дії кримінального права, компенсації, просвіту, медичні чи законодавчі підходи [8].

Діяльність Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я (ВАОЗ) у сфері насильства щодо дітей також відображає відданість урядів і створює потужну платформу для подолання проблеми насильства щодо дітей, що повністю відповідає принципам прав людини.

Всесвітня асамблея охорони здоров'я, яка є найвищим керівним органом Всесвітньої організації охорони здоров'я у 1996 році проголосила насильство однією з головних глобальних проблем системи громадського здоров'я і висловила особливе занепокоєння рівнями насильства щодо жінок і дітей; вона закликала усі країни-члени оцінити проблему насильства і доручила ВООЗ розробити план дій з попередження насильства. Всесвітня асамблея охорони здоров'я ухвалила відповідний план дій та закликала до його подальшого вдосконалення [9].

Якщо звернутися до України, то чільне місце у суспільному житті країни наразі займає проблема зміцнення інституту сім'ї. Адже саме сім'я вводить дитину у світ соціальних відносин, формує ставлення до оточуючих, її моральні принципи. На жаль, прояви насильства в сім'ї – це одна з характеристик сучасного суспільства, і жорстоке поводження з дітьми в сім'ї не є рідкістю. Однак набагато важче тій дитині, над якою вчинили сексуальну наругу.

"Сексуальне насильство – відповідно до ст. 1 Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" – це форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності" [1]. Цим же законом визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству (в тому числі і сексуальному), основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Права дітей в Україні закріплені також у Конституції України, Цивільному кодексі України, Кримінальному кодексі України, Сімейному кодексі України, у Законах України "Про охорону дитинства" (яким визнано охорону дитинства стратегічним загальнонаціональним пріоритетом і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлено основні засади державної політики у цій сфері), "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей" (визначає правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку), "Про захист суспільної моралі" (забезпечує захист дітей від негативного впливу продукції сексуального чи еротичного характеру) та в інших нормативно-правових актах, що регулюють відносини в цій сфері.

Також Україна ратифікувала та приєдналася до таких міжнародних документів – Конвенція ООН про права дитини; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції й дитячої порнографії; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується участі дітей у збройних конфліктах; Конвенція про заборону й негайні заходи щодо викорінювання найгірших форм дитячої праці; Конвенція з кіберзлочинності; Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей; Європейська конвенція про здійснення прав дітей; Конвенція про контакт із дітьми; Європейська конвенція про визнання й виконання рішень щодо опіки над дітьми й відновлення опіки над дітьми; Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом; Європейська конвенція про всиновлення дітей (переглянута); Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Наразі в Україні діє Державна соціальна програма "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2021 року, якою передбачено створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини; забезпечення рівних можливостей для всіх дітей; зміцнення інституту сім'ї та формування відповідального батьківства; захист дітей від насильства; створення системи правосуддя, дружнього до дитини; урахування найкращих інтересів і думки дитини при прийнятті рішень, що стосуються її життя; забезпечення прав дітей у ситуаціях воєнних дій чи збройних конфліктів; створення безпечного інформаційного простору для дітей [2].

Законодавством встановлена і процедура взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Порядок затверджений постановою Кабінетом Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 "Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі" та визначає механізм взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі [3].

Отже, сексуальне насильство щодо дітей – це одна зі сфер особливо небезпечної злочинної діяльності та порушень прав дитини. Тому ця проблема потребує постійного відслідковування та всебічного вивчення як на національному, так і на міжнародному рівнях. Прийняття за останні півстоліття ряду міжнародних документів, що регламентують законодавство відносно злочинів, пов'язаних з сексуальним насильством щодо дітей, значно просунуло справу боротьби із цими злочинами у багатьох країнах світах, зокрема – і в Україні. Нашою державною було ратифіковано найголовніші міжнародні документи у сфері злочинів, пов'язаних з сексуальним насильством щодо дітей, а також прийнято відповідні національні нормативно-правові акти.

Використана література:

1. Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” від 07.12.2017 р. № 2229-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19
2. Постанова Кабінету міністрів Україні “Про затвердження Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року” від 30 травня 2018 р. № 453 [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-socialnoyi-programi-nacionalnij-plan-dij-shodo-realizaciyi-konvenciyi-oon-pro-prava-ditini-na-period-do-2021-roku
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 “Про затвердження Порядку взаємодії суб’єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі” [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#n49
4. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ, схвалений резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21.12.1995 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії: міжнародний документ від 01.01.2000 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_b09
6. Європейська соціальна Хартія. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062
7. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927
8. Круг Е. Г. та ін. Доповідь про ситуацію у світі: насильство та його вплив на здоров’я. Женева, Всесвітня організація охорони здоров’я. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/opac/search.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdyo%5F2011%5F4%5F22%2Epdf
9. Охорона здоров’я і права людини: Ресурсний посібник 2015 Центр здоров’я та прав людини імені Франсуа-Ксав’є Баню та Фонд відкритого суспільства. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/2410/2017/06

References:

[1] Zakon Ukrainy “Pro zapobihannia ta protydiiu domashnomu nasylstvu” vid 07.12.2017 r. № 2229-VIII [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19

[2] Postanova Kabinetu ministriv Ukraini “Pro zatverdzhennia Derzhavnoi sotsialnoi prohramy “Natsionalnyi plan dii shchodo realizatsii Konventsii OON pro prava dytyny” na period do 2021 roku” vid 30 travnia 2018 r. № 453 [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-socialnoyi-programi-nacionalnij-plan-dij-shodo-realizaciyi-konvenciyi-oon-pro-prava-ditini-na-period-do-2021-roku

[3] Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 serpnia 2018 r. № 658 “Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemodii subiektiv, shcho zdiisniuiut zakhody u sferi zapobihannia ta protydii domashnomu nasylstvu i nasylstvu za oznakoiu stati” [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#n49

[4] Konventsiia pro prava dytyny: Mizhnarodnyi dokument, skhvalenyi rezoliutsiieiu 50/155 Heneralnoi Asamblei OON vid 21.12.1995 r. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

[5] Fakultatyvnyi protokol do Konventsii pro prava dytyny shchodo torhivli ditmy, dytiachoi prostytutsii i dytiachoi pornohrafii: mizhnarodnyi dokument vid 01.01.2000 r. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_b09

[6] Ievropeiska sotsialna Khartiia. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062

[7] Konventsiia Rady Yevropy pro zakhyst ditei vid seksualnoi ekspluatatsii ta seksualnoho nasylstva. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927

[8] Kruh E. H. ta in. Dopovid pro sytuatsiiu u sviti: nasylstvo ta yoho vplyv na zdorovia. Zheneva, Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorovia. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/opac/search.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdyo%5F2011%5F4%5F22%2Epdf

[9] Okhorona zdorovia i prava liudyny: Resursnyi posibnyk 2015 Tsentr zdorovia ta prav liudyny imeni Fransua-Ksavie Baniu ta Fond vidkrytoho suspilstva. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/2410/2017/06.

МЕЛЬНИЧУК В. А. Сексуальное насилие в отношении детей: международное и национальное законодательство и стандарты защиты ребенка.

Сексуальное насилие в отношении детей – одна из сфер особо опасной преступной деятельности и нарушений прав ребенка. Поэтому эта проблема требует постоянного отслеживания и всестороннего изучения как на национальном, так и на международном уровнях.

В статье рассмотрены международные и национальные документы, регламентирующие законодательство относительно преступлений, связанных с насилием в отношении детей, в том числе сексуальным насилием. Охарактеризованы основы правовых принципов и стандартов, которыми должны руководствоваться ученые и практики, касающихся детей, которые включают в себя пропаганду предупреждения насилия и меры по защите всех детей от всех форм насилия. Отмечено, что экономические, социальные и культурные права, содержат положения, согласно которым дети должны быть защищены от экономической и социальной эксплуатации. Проанализированы международное и национальное законодательство и стандарты защиты ребенка в разрезе сексуального насилия в отношении детей. Отмечено, что сексуальное насилие в отношении детей является одной из сфер особо опасной преступной деятельности и нарушением прав ребенка. Отмечена необходимость отслеживания таких преступлений на всех уровнях и обязательного наказания обидчиков детей. Определено, что борьба с сексуальным насилием в отношении детей должна вестись как на международном, так и на национальном уровнях.

Принятие за последние полвека ряда международных документов, регламентирующих законодательство в отношении преступлений, связанных с сексуальным насилием в отношении детей, значительно продвинуло борьбу с этими преступлениями во многих странах мира, в том числе – и в Украине. Нашим государством ратифицированы самые главные международные документы в сфере преступлений, связанных с сексуальным насилием в отношении детей, а также приняты соответствующие национальные нормативно-правовые акты.

Ключевые слова: *насилие, виды насилия, сексуальное насилие, ребенок, дискриминация, секс-индустрия, жестокое обращение с детьми, права ребенка, международное законодательство, национальное законодательство, Международный бол по правам человека, Конвенция, Факультативный протокол.*

MELNYCHUK V. Sexual violence for children: international and national legislation and standards for child protection.

Sexual abuse of children is one of the areas of particularly dangerous criminal activity and violations of children's rights. Therefore, this problem requires constant monitoring and comprehensive study at both national and international levels.

The article examines international and national documents that regulate legislation on crimes related to violence against children, including sexual violence. It outlines the legal principles and standards that should guide the policies and practices regarding children, which include advocating for the prevention of violence and measures to protect all children from all forms of violence. Economic, social and cultural rights are set out in which children are protected from economic and social exploitation. International and national legislation and standards for the protection of child sexual abuse against children are analyzed. It is emphasized that sexual abuse of children is one of the areas of particularly dangerous criminal activity and violation of the rights of the child. The need to track such crimes at all levels and the mandatory punishment of child abusers is emphasized. It is determined that the fight against sexual violence against children must be conducted at both international and national levels.

The adoption in the last half century of a number of international documents regulating the legislation on crimes related to sexual violence against children has significantly advanced the fight against these crimes in many countries around the world, including Ukraine. Our state has ratified the most important international documents in the field of crimes related to sexual violence against children, as well as adopted relevant national regulations.

Keywords: *violence, types of violence, sexual abuse, child, discrimination, sex industry, child abuse, child rights, international law, national law, international human rights pain, Convention, Optional Protocol.*

DOI: https://doi.org/10.31392/NZ-npu-148.2020.14
УДК 364-322:316.4.063-053.6

Мирошніченко Н. О., Ковальчук Л. В.

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК УМОВА ЇХ СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Вимоги соціуму до підлітка не завжди збігаються з його потребами, тобто проблеми самореалізації особистості полягають у тому, щоб максимально забезпечити рівновагу суспільних і особистих інтересів індивіда. У статті розкрито сутність волонтерської діяльності та її значення в сучасному суспільстві. Обґрунтовано соціальне становлення особистості у волонтерській діяльності як процес засвоєння підлітком соціального досвіду, який він перетворює у власні ціннісні орієнтації та норми. Визначено причини участі підлітків у волонтерській діяльності: можливість самоствердитися в очах однолітків, батьків, вчителів, бажання знайти нових друзів, можливість спілкування з однолітками, можливість набути нових навичок та знань і проведення власного дозвілля. Запропоновано чинники впливу на поведінку підлітка. Автором розроблено модель підготовки підлітків до взаємодії з соціумом в процесі волонтерської діяльності та охарактеризовано її складові. У статті представлено технологію модульного навчання з підготовки підлітків до волонтерської діяльності як умови їх соціального становлення та ефективність запропонованої моделі підготовки підлітків до волонтерської діяльності.

У ході опрацювання експериментальної моделі виявлено, що успішне вирішення проблеми соціального становлення особистості підлітка неможливе без застосування різних інноваційних форм навчання. Одним із ефективних засобів навчання є залучення до практичної діяльності: участь у соціально-педагогічних акціях, у вуличних ігротеках, пропаганда здорового способу життя шляхом театрального мистецтва. Самореалізацію підлітків у різних видах діяльності розглянуто як діяльність, спрямовану на задоволення його особистісних потреб та інтересів, розвиток соціальної рефлексії, набуття життєвого досвіду шляхом виконання різноманітних соціальних ролей. До створення та реалізації таких проектів активно залучаються самі волонтери-підлітки та спеціалісти центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Ключові слова: *волонтерська діяльність, соціальне становлення підлітка у волонтерській діяльності, підготовка до волонтерської діяльності, формування готовності підлітків до взаємодії з соціумом.*

Зміни в соціально-економічній сфері України характеризуються економічною нестабільністю, зниженням рівня життя більшості населення,